

Komáří vrch

Historie objevování a využívání horské dominanty Kraslicka

Petr Rojík

Příbramská 381, CZ-357 01 Rotava
petr.rojik@email.cz

Abstrakt

Účelem příspěvku je podat přehlednou a všestrannou informaci o Komářím vrchu a jeho nejbližším okolí, o jeho pojmenování, objevování, osídlování, využívání přírodních zdrojů pro místní hospodářství a turistiku, o změnách pohledu na uchování jeho přírodních hodnot a rovněž základní literaturu o Komářím vrchu, vše od 17. století do současnosti.

Klíčová slova

Komáří vrch, Muckenbühl, Nová Ves, Neudorf

1. Geografické údaje

Základní údaje o Komářím vrchu jsou shrnuty v následující tabulce

Tab. 1 Základní charakteristika Komářého vrchu

Kartografické vyjádření	Základní mapa ČR 1:10 000, list 11-12-09
Souřadnice	50° 20' N 12° 33' E
Obec	Stříbrná
Katastrální území	Nová Ves u Kraslic
Číslo parcely	431/1
Majitel pozemku	Lesy ČR, s. p.
Způsob využití pozemku	lesnický, kamenná moře a rašeliniště bez využití

Nadmořská výška	951,1 m
Půdní poměry	rezivé půdy až podzoly, na úpatí rašeliništní půdy
Rostlinný pokryv	Oblast: Hercynicum (lesní středoevropská květena) Podoblast: Euhercynicum (horská květena středoevropská)
Vodstvo	Rozvodí mezi Novoveským potokem a Bystřinou, povodí toku Rotava, levého přítoku Svatavy
Geomorfologické členění	Subprovincie: Krušnohorská Oblast: Krušnohorská hornatina Celek: Krušné hory Podcelek: Klínovecká hornatina
Regionálně geologické postavení	Fundament: krušnohorský pluton Pokryv: kvartér denudačních oblastí
Horninové složení	Žuly (granity)
Klimatická charakteristika (interpolace podle map autorů):	
Průměrná roční teplota vzduchu	5 °C
Průměrná teplota vzduchu v lednu	-4,5 °C
Průměrná teplota vzduchu v dubnu	4 °C
Průměrná teplota vzduchu v červenci	14 °C
Průměrná teplota vzduchu v říjnu	5,5 °C
Průměrná teplota vzduchu ve vegetační době (duben – září)	10,5 °C
Průměrné roční srážky	1 000 mm
Průměrné srážky v lednu	95 mm
Průměrné srážky v dubnu	75 mm
Průměrné srážky v červenci	100 mm
Průměrné srážky v říjnu	80 mm
Průměrné srážky ve vegetačním období (duben – září)	500 mm
Průměrný počet dní se sněhovou pokrývkou	105

Zdroje: Czudek 1972 a Balatka & Sládek 1980 (geomorfologie), Chlupáč & Štorch 1992 (geologie), Tomášek 2000 (půdy), Trefná & Fojt 1975 (interpolace klimatu)

2. Pojmenování hory

Název Komáří vrch vznikl doslovným překladem německého názvu Mu(c)kenbühl. Souvisí nikoliv s výskytem komárů (Muke, Mucke, Mücke = komár), ale pravděpodobně s příjmením osoby (Brandl 1928). Je možné, že jistý pan Muke (volně přeloženo „Komárek“) plnil nějakou funkci v lesích hraběte Šlika na jindřichovickém panství.

Název Muckenbühel se poprvé objevuje ve smlouvě o dědickém dělení majetku po hraběti Viktorinu Šlikovi z roku 1560 (Staatsarchiv Dresden - Riedl 1972). Jméno Mukenbühl je pak ve smlouvě z roku 1595, kde byla jistému Spitzeltovi z Winklau vykázána k bydlení lovecká chata na Komářím vrchu (Brandl 1937). V 18. - 19. stol. se používala jména Mucken Pühl (Schaller 1785), Mückenberg (Sommer 1847), Mückenbühl (Bernau 1896) a Mucken Pühl (Gäbert 1899). Název Mukenbühl byl shodně zafixován na všech mapách počínaje 2. vojenským mapováním (josefínským), např. na rakouské mapě 1:75 000 z roku 1836 (K. k. Militärgeographisches Institut Wien), na německé mapě 1:75 000 z roku 1878, na rakouských mapách 1:75 000 např. z let 1911 a 1918 (K. u. k. Militärgeographisches Institut), na československých mapách 1:75 000 např. z let 1932 a 1934 (Vojenský zeměpisný ústav v Praze, mapový list 3849), na německé mapě 1:30 000 z roku 1934 (Reichsamt für Landesaufnahme Sachsen) a na říšsko-německé mapě 1:200 000 (Topographische Übersichtskarte des Deutschen Reiches). V regionální literatuře 1. poloviny 20. stol. se název kopce psal Muckenbühl nebo Mückenbühl. Jméno Komáří vrch se poprvé objevuje až po 2. světové válce na základních mapách a na odvozených mapách všech měřítek.

3. Historie objevování Komářího vrchu

Vrchol hory se nachází polohově asi 4 km severovýchodně od Kraslic a výškově asi 450 m nad Kraslicemi. Lesy na Komářím vrchu patřily pozemkové vrchnosti jindřichovického panství, zpočátku Šlikům a v letech 1630 – 1945 Nosticům.

Přirozenou základnou pro exploataci přírodního bohatství Komářího vrchu a později pro turistické výstupy byla vesnice Nová Ves. Toto sídlo bylo spojeno s Rotavou a Kraslicemi vozovými cestami. V roce 1926 byla postavena silnice

Kraslice – Nová Ves. Obec ležela na z. úpatí Komářího vrchu, ve výšce 840-850 m n. m, na náhorní planině, nazývané „Auf der Höhe“ či „Hobisten-Berg“ (Obr. 1).

Obr. 1 Nová Ves – historické foto z publikace Lienert 1983

Obr. 2 Opracovaný blok žuly na západním úbočí Komářího vrchu

Nová Ves byla velmi chudá obec a její obyvatelé si zajišťovali živobytí zpočátku dřevorubectvím, uhlířstvím, povoznictvím a zemědělstvím, později také cihlářstvím, lámáním kamene, výrobou perleťových knoflíků a paličkováním krajek nebo docházeli za prací do továren v Kraslicích, Rotavě a v Sasku. Na svazích Komářího vrchu jsou dodnes čitelné stopy po těžbě cihlářské hlíny, kamenické výrobě a po milířích (Obr. 2, 3, 4). Díky odlehle poloze a pozdnímu založení se Nová Ves vyhnula osudu sklářů a sklářských hutí na Kraslicku za protireformace, ačkoli zde byly ideální surovinové zdroje.

Tab. 2 Nová Ves (Neudorf) ve chronologických datech

1631 nebo 1632	smlouva o koupi léna „Zu Naissdorf“ na jindřichovickém panství
1654	8 chalupníků, 8 drobných rolníků, 1 bezzemek
1785	19 domů, 183 obyvatel
1821	dosazen panský fořt
1822	35 domů
1847	36 domů, 361 obyvatel, pomocná škola, nosticovská myslivna
1869	38 domů, 385 obyvatel
1876	Neudorf samostatnou obcí, 419 obyvatel
1890	51 domů, 422 obyvatel
1895	změna farní příslušnosti z Jindřichovic do Kraslic
1900	60 domů, 410 obyvatel
1903	založen spolek dobrovolných hasičů, kapela a později spolek veteránů
1910	62 domů, 434 obyvatel, nová dvojtřídní škola se 70 žáky
1913	63 domů
1921	64 domů, 395 obyvatel
1926	vybudována silnice Kraslice - Nová Ves
1930	64 domů, 414 obyvatel (414 Němci, 411 římskokatolíci, 3 bez vyznání)
1932	395 obyvatel
1939	64 domů, 298 obyvatel
1945	65 domů, za války padlo a zůstalo nezvěstných 33 mužů
1945-1946	odsun Němců a následná likvidace obce
kolem 1970	vznik chatové osady Nová Ves na základech dřívějších stavení

Zdroje: Brandl 1928, Hartl b.d., Hoyer & Peter 2007, Chalupa et al. 1966, Lienert 1983, Lišková 1954, Riedl-Archiv, Riedl in Seitz 1972, Schaller 1785, Schreiber 1935, Sommer 1847

Obr. 3 Výrobek nosticovské cihelny
v Nové Vsi na úpatí Komářího vrchu

Obr. 4 Milíř u Stříbrné 1907

Ve 2. polovině 19. stol. nastala rychlá industrializace krušnohorských měst, která měla za následek prudký růst počtu obyvatel, vysoce převyšující současný stav. Nespočet lokálních domácích a průmyslových topenišť a masová výroba a ukládání odpadů v hluboko zaříznutých, špatně větraných údolích (Kraslice, Dolní Rotava, Klingenthal, Oloví, Nejdek, Sokolovsko aj.) neobyčejně zhoršil stav ovzduší a vod. Na druhé straně růst průmyslové produkce, budování silničních a železničních komunikací a úspěšný odbyt výrobků do celé rakousko-uherské monarchie a na export vyprodukovaly majetnou vrstvu obyvatelstva, která mimo jiné přispěla k rozvoji lázeňství a turistiky.

Většina krušnohorských vesnic a městeček se v turistických průvodcích a pohlednicích 1. poloviny 20. stol. prezentovala jako letoviska (Sommerfrische) s polohou „na čerstvém vzduchu, bohatém ozónem“. Majitelé hostinců a penzionů se předháněli v nabídkách ubytování, stravování, tanečních zábav a v prezentaci přírodních krás pro lázeňské hosty a pro výletníky z Čech a zejména z turisticky živého Saska. Také pro chudé obyvatele krušnohorských sídel se staly rodinné pěší výlety, pořádané v rámci četných vlastivědných a

Obr. 5 Průřez základnou milře na z. svahu Komářího vrchu

tělocvičných spolků, oblíbenou nedělní činností, vítaným zdrojem poznání a téměř povinnou součástí společenských kontaktů.

Takto se i Nová Ves (Neudorf) stala od konce 19. stol. oblíbeným výletním cílem, zejména pro krušnohorský spolek. Obec přitahovala návštěvníky krásnou krajinou, čistým ovzduším, nádhernými rozhledy, romantickými skalními útvary a pohostinstvím. K magnetům patřily bizarní skalní útvary na Komářím vrchu a z. od Nové Vsi, na svazích upadajících směrem do Kraslic a Stříbrné. Po staleté exploataci dřeva pro hornictví a průmysl na kraslickém a jindřichovickém panství byly horské hřbety na Kraslicku zčásti bezlesé a umožňovaly daleké rozhledy (Bernau 1896, Gäbert 1899, Lienert 1983, Lieder 1994, pohlednice z 1. poloviny 20. stol.) (Obr. 6). Péči pobočky krušnohorského spolku v Kraslicích byly skalní vyhlídky opatřeny vytesanými schůdky a železným zábradlím (Obr. 7).

Zájem a fantazii návštěvníků mělo podnítit i humorné pojmenování skal, např. na Komářím vrchu Bettelmädels Kammerwagen („Vozík s věnem žebravé dívčiny“ – „Chudá nevěsta“), nebo připomínka návštěvy prominentních osob, např. Grafengefels či Grafenfels („Hrabčecí skála“). Dále bylo upozorňováno na

Obr. 6 Odlesněné svahy nad Stříbrnou směrem k Nové Vsi v meziválečném období (foto K. Jobst, Brunndöbra)

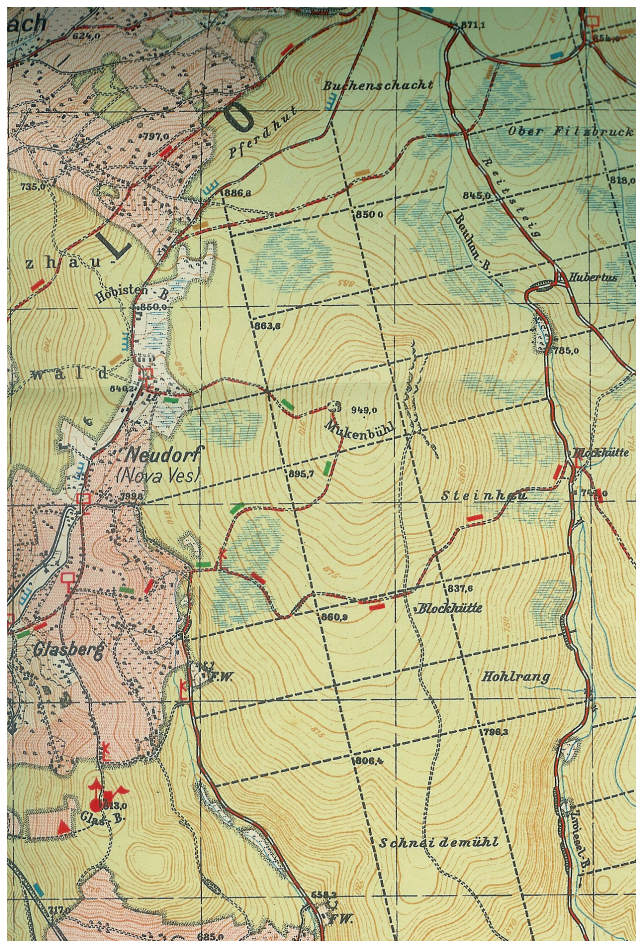
Steinrachel (kamenné moře). Skalní útvary na Komářím vrchu měly protějšek z. od Nové Vsi, kde byli výletníci lákáni na skalní městečko s dominantní skalní hradbou Katzenfels (Katzenfelsen, Katzengfels, Kâtzengfölsch - „Kočičí skalou“) a na skalní srub Quarkquetsche (název vyjadřuje svázaný

Obr. 7 Hraběcí skála, stav ve 30. letech 20. stol.

šátek naplněný zkysaným mlékem, které uzrává na tvaroh) při cestě do Stříbrné (Lienert 1983). Poloha skal byla v některých vlastivědách a průvodcích zaměňována. Na příklad jako Quarkquetsche byla někdy představována skála, která byla častěji známá jako Grafen(ge)fels (Brandl 1928 a Treixler 1929). V tomto článku se místopis řídí podle Lienerta (1983), který je v souladu s živou ústní tradicí rodáků.

V období první republiky byly jistě atraktivní také „kamenické dílny pod širým nebem“, kde místní kameníci opracovávali žulové balvany roztroušené po lesích na stavební bloky pro domy, schody, parapety atd. Dělo se tak v ostré pravotočivé serpentíně silnice z Kraslic na Novou Ves, ve stráni Holzhau z. od Nové Vsi a v pomístní části Steinhau na z. úbočí Komářího vrchu (Brandl 1928, Treixler 1929, Lienert 1983, Riedl-Archiv 52D).

Lyžařský spolek v Kraslicích se v roce 1934 podílel na vydání mapy lyžařských tras, cvičišť a sportovišť 1:30 000 (Obr. 8). Na mapě je vyznačena i síť turisticky značených cest, z nichž tři vedly po hřebetu Komářího vrchu:

zeleně značená stezka:
 Nová Ves – Komáří vrch (Grafenfels) – jz. úbočí Komářího vrchu – údolí Novoveského potoka – Sklená u Kraslic;

bíle značená stezka (červená na mapě Obr. 8):
 Obora – údolí Bystřiny – j. úbočí Komářího vrchu – údolí Novoveského

Obr. 8 Síť turisticky značených stezek v roce 1934

potoka – Sklená u Kraslic;

hnědě značená stezka: Přebuz – s. úpatí Komářího vrchu – Nová Ves – Kraslice.

V únoru 1945 zažil Komáří vrch překvapivou válečnou epizodu, kdy do jeho lesa dopadlo několik bomb. Podle svědectví odsunutých obyvatel kraje zde jeden z bombardérů anglicko-americké letky shodil munici při návratu z neúspěšného náletu na rotavskou zbrojovku (Hüller 1999).

V období socialismu byla vytvořena nová celostátní síť značených cest, která obstála ve zkoušce času a přetrvává díky péči Klubu českých turistů. Zeleně značená stezka vede ze Stříbrné přes Novou Ves a Komáří vrch do Rotavy. Tato stezka byla a je využívána i pro hromadné turistické pochody (Rotavský kufr, Rotavský permoník, Vandr kolem Kraslic, novoroční setkání pod Špičákem, Jarní přeshraniční vycházka pořádaná Městským úřadem Kraslice v roce 2006 aj.). Tato zelená stezka poměrně těsně míjí přírodovědecky atraktivní území, např. Novoveské rašeliniště (Gseea), výše zmíněné skály Quarkquetsche, Chudá nevěsta (Bettelmädels Kammerwagen) a všechna čtyři kamenná moře, což se podle úhlu pohledu může jevit jako klad, nebo naopak jako zápor. Vytknout lze pouze chybné údaje na informační tabulce na Komářím vrchu u Hraběcí skály, která samozřejmě není z pískovce ani není ledovcovou morénou. Přitažlivost Komářího vrchu nyní brzdí chybějící výhledy, alespoň z „oficiální“ trasy. Kočičí skála na z. okraji Nové Vsi se pak stala cvičnou horolezeckou stěnou.

4. Současný význam a budoucnost lokality

Komáří vrch je díky odlehlé poloze typickým příkladem přírodovědecky cenných lokalit, které dosud unikaly zájmu širší veřejnosti. Turisticky značená stezka přes vrchol Komářího vrchu patří k méně frekventovaným pěšinám. Turistická mapa Kraslicka 1:50 000 (Klub českých turistů) již v novějších vydáních upozorňuje na některé skalní útvary podél stezky. Je pouze otázkou času, kdy bude Komáří vrch „znovu objeven“ a daleko hojněji navštěvován pěšími turisty, lyžaři a cykloturisty z ČR a ze Polska.

Vzhledem k očekávanému růstu návštěvnosti bude třeba zajistit vyšší stupeň ochrany lokality, než jí poskytuje současné začlenění do Přírodního parku Přebuz. Proto je důležité včas vyhodnotit přírodovědecké výzkumy Komářího

vrchu a sladit zájmy hospodářského využití lesa, turistiky a ochrany přírody.

Na území Komářího vrchu byla provedena geologická a geomorfologická dokumentace (Rojík 2000), letecké fotogrammetrické zaměření (Petřík 2000 - firma GeoData Sokolov, nezveřejněno) a mapování tektonických projevů (Rojík 2004).

Na návrh autora článku zahájil referát životního prostředí býv. ONV Sokolov (Ing. Brichtová, Ing. Škrabalová) správní řízení s cílem vyhlásit zvláště chráněné území - přírodní památku Komáří vrch - na ploše 84 ha. Předběžná jednání s majitelem pozemku ukázala, že zájmy hospodářského využití lesa, turistiky a ochrany přírody zde mohou koexistovat bez větších střetů. Plánované vyhlášení ZCHÚ však bylo pozdrženo při převodu pravomocí z býv. ONV Sokolov na nově zřízený Karlovarský kraj. Od doby podání návrhu (Rojík 2000) přibýly další kvalifikované důvody pro vyhlášení ZCHÚ Komáří vrch. Po biologické stránce bylo toto území zpočátku spíše nedoceněno (inventarizace Natura 2000). Teprve „Bryolichenologické dny 2000 na Přebuzi“, pořádané na podzim 2000 Okresním muzeem v Sokolově (RNDr. J. Michálek, Ing. P. Uhlík), odstartovaly řadu botanických a zoologických výzkumů, které hodnotu lokality dále posilují.

Komáří vrch lze hodnotit jako lokalitu širšího regionálního významu. Jedná se o první území v Karlovarském kraji, kde hlavním důvodem pro navrženou ochranu jsou doklady cyklického působení klimatu na horninový podklad. Reakce skalního a půdního podkladu na klimatické změny vyprodukovala řetězec specifických tvarů reliéfu, sedimentů a na ně vázaných ekosystémů. Hlavním argumentem pro případnou ochranu profilu Komářího vrchu od jeho vrcholu do údolí Bystřiny a Novoveského potoka je fakt, že se nejedná o pouhý výčet cenných krajinných prvků, ale o komplex na sebe navazujících forem reliéfu, článků denudačně-sedimentačního systému a ekosystémů. Současně je Komáří vrch přitažlivý po stránce krajinářské, estetické a kulturně historické. V tomto směru nenajdeme v Karlovarském kraji instruktivnější lokalitu.

Literatura

- [Anonymus] (1934): Wander- und Wintersportkarte des Vogtlandes, Blatt 1 – Aschberg und Umgebung, 1:30 000. Leipzig u. Berlin.
- Balatka B. & Sládek J. (1980): Členění reliéfu ČSSR. Lidé a země, 1980, 2, Praha.
- Bernau B. (1896): Čechy. X. Krušné hory a Poohří. Praha.
- Brandl H. (1928): Geschichtliche Mitteilungen aus dem Bezirke Graslitiz mit vollständiger

- „Steuer-Rolla“ nach der General-Visitation de anno 1654. Rothau.
- Brandl H. (1937): Festschrift zur 400 Jahrfeier der Stadt Heinrichsgrün. Graslitz.
- Czudek T. (1972): Geomorfologické členění ČR. *Studia Geographica*, 23, Geogr. úst. ČSAV, Brno.
- Gäbert C. (1899): Die geologische Umgebung von Graslitz im böhmischen Erzgebirge. *Jahrbuch geol. Reichsanstalt*, 49, 4, Wien.
- Hartl R. (b.d.): Rund um den Kirchturm (výběr článků o Stříbrné z Graslitzter Heimatbrief). Ms., Obergünzburg.
- Hoyer K. & Peter E. (2007): Gedenktafel Neudorf / Pamětní deska Nová Ves (in prep.).
- Hüller W. (1999): Graslitzter Heimatbrief, 30, 337, 279.
- Chalupa A., Lišková M., Nuhliček J. & Rajtoral F. (1966): Tereziánský katastr český, sv. II. Arch. správa Ministerstva vnitra, Praha.
- Chlupáč I. & Štorch P. (eds.) (1992): Regionálně geologické dělení Českého masívu na území České republiky. *Čas. miner. geol.*, 37, 4, 257–275, Praha.
- Lieder B. (1994): Lokaltermin nach 50 Jahren. *Graslitz Nachrichten*, 25 (1/1994), 8, Karlstein am Main.
- Lienert A. (1983): Silberbach, woher wir kommen - nichtvertriebene Erinnerungen. Feuchtwangen.
- Lišková M. (1954): Edice berní ruly, sv. 32, Kraj žatecký I. Praha.
- Riedl A. (b.d.): Riedl-Archiv, inv. č. 52D (SRN).
- Riedl A. (1972): Heinrichsgrüner Erbteilung der Grafen Schlick vom 29. Juli 1560. In: Seitz J.: Heinrichsgrün, s. 32-53. Dettingen a. M.
- Rojík P. (2000): Geologické a geomorfologické posouzení lokalit Komáří vrch u Kraslic a čedičový lom u Jindřichovic. Ms., Okresní úřad Sokolov.
- Rojík P. (2004): Tektonosedimentární vývoj sokolovské pánve a její interakce s územím Krušných hor (Ph.D. thesis). Přírodov. fak. Univ. Karlovy, Praha.
- Schaller J. (1785): Topographie des Königsreichs Böhmen. II. Ellbogner Kreis, Prag.
- Schreiber R. (1935): Der Elbogener Kreis und seine Enklaven nach dem Dreissigjährigen Kriege. *Sudetendt. hist. Archiv*, Bd. 2, Prag.
- Sommer J. G. (1847): Das Königsreich Böhmen, statistisch-topographisch dargestellt. Bd. XV Ellbogner Kreis, Prag.
- Tomášek M. (2000): Půdy České republiky. Český geologický ústav, Praha.
- Trefná E. & Fojt W. (1975) in Vesecký A. & Böer W. (eds.): Krušné hory - podnebí a počasí. Praha.
- Treixler G. (ed.) (1929): Heimatkunde des Bezirkes Graslitz. Graslitz.